

O'ZBEKISTON MAHSULOTLARI UCHUN POTENSIAL EKSPORT BOZORLARI

Tahir Abdukarimovich Urkinboyev

I.f.f., dotsent, Toshkent Davlat

sharqshunoslik universiteti

E-mail: urkinbaev26@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda oxirgi yillardagi mahsulot eksporti natijalari yoritilgan. Savdo va eksport masalalari o'rganilgan. Davlatimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar uchun potensial eksport bozorlari tahlil qilingan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Makroiqtisodiyot va mintaqaviy tadqiqotlar institutining tadqiqot natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, iqtisodiy, eksport, savdo, mahsulot, bozor, davlatlar, buyurtmachilar, tahlil.

POTENTIAL EXPORT MARKETS FOR UZBEKISTAN PRODUCTS

Tahir Urkinboev

PhD in economic, associate professor

Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: urkinbaev26@mail.ru

Abstract: The article covers the results of product exports in Uzbekistan in recent years. Trade and export issues are studied. Potential export markets for products manufactured in our country are analyzed. The results of research by the Institute of Macroeconomics and Regional Studies under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan are presented.

Keywords: Uzbekistan, economic, export, trade, products, market, countries, customers, analysis.

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ РЫНКИ ЭКСПОРТА ПРОДУКЦИИ УЗБЕКИСТАНА

Тахир Абдукаримович Уркинбоев

К.э.н, доцент, Ташкентский государственный

Университет востоковедения

E-mail: urkinbaev26@mail.ru

Аннотация: В статье описаны результаты экспорта продукции Узбекистана за последние годы. Были изучены вопросы торговли и экспорта. Проанализированы потенциальные экспортные рынки продукции, производимой в нашей стране. Представлены результаты исследований Института макроэкономики и региональных исследований при Кабинете Министров Республики Узбекистан.

Ключевые слова: Узбекистан, экономика, экспорт, торговля, продукт, рынок, страны, клиенты, анализ.

Mamlakat uchun xalqaro iqtisodiy munosabatlarning eng muhim shakllaridan biri tashqi savdo hisoblanadi. Shuningdek, ishlab chiqarishni rivojlantirish, xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqarish va turli xizmatlar ko'rsatishga hissa qo'shadi. Zamonaviy sharoitda faol globallashuv va integratsiya jarayonlari negizida milliy iqtisodiyotlarning ochiqlik darajasi ortib bormoqda. Uning tashqi savdo faoliyatining samaradorligi mamlakatning xalqaro iqtisodiy munosabatlarda qanchalik faol ishtirok etishiga bog'liq.

Davlatimiz rahbarining Oliy Majlisga Murojaatnomasida yangi parlament va hukumatning yaqin 5 yilga mo'ljallangan asosiy maqsadi mamlakatimiz aholisining turmush darajasini yuksaltirishdan iboratligi qayd etilgan.

Oliy Majlis Raisi va Oliy Majlis Raisi o'z nutqi avvalida va Davlat kengashi yig'ilishida yalpi ichki mahsulot hajmini 5 yil ichida 100 milliard dollarga yetkazish uchun bir ovozdan ovoz berishdi va u iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishilmasligini bashorat qildi.

2019-yil oktabrda Prezident qarori bilan tasdiqlangan 2020-2030-yillarda Qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasida 2030-yilga borib qayta ishlangan qishloq xo'jaligi mahsulotlari ulushini 30 foizga yetkazish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini 20 milliard dollarga yetkazish vazifalari belgilangan.

Shu tariqa, yaqin yillar uchun mahalliy ishlab chiqaruvchilar o'z oldiga eksport, ya'ni tayyor mahsulotlarni ko'paytirish bo'yicha ulkan maqsadlarni qo'ymoqda. Shu bilan birga, zamonaviy shiddatli raqobat sharoitida ishlab chiqaruvchilar tayyor mahsulot ishlab chiqarish hajmining oshishi bilan doimo o'z mahsulotlarini qayerda sotish muammosiga duch kelishadi. Shu munosabat bilan Prezidentimizning mamlakatimiz parlamentiga Murojaatnomasida aholi daromadlarini oshirish, qo'shimcha ish o'rinlari yaratish, ishlab chiqarishni ko'paytirish uchun yangi bozorlarni o'zlashtirish zarurligi ta'kidlangan. Bundan tashqari, ochiq bozor bizni mahsulot sifatini oshirish, tannarxini pasaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, bozor islohotlarini ilgari surishga majburlashi, O'zbekiston jahon ishlab chiqarish tizimi, jahon bozori va iqtisodiy integratsiya jarayonlariga integratsiyalashuvi zarurligi ta'kidlandi.

Bugun Yangi O'zbekiston xalqaro hamjamiyatda mustaqil ovozga ega davlatga aylandi. Sanoati rivojlangan yetakchi davlatlar bilan siyosiy, diplomatik, savdo-iqtisodiy va madaniy aloqalar o'rnatildi. Ikki tomonlama va ko'p tomonlama o'zaro manfaatli aloqalar rivojlanmoqda. Ayni paytda qo'shni davlatlar bilan aloqalarni mustahkamlash, iqtisodiy-ijtimoiy, savdo-sotiq, ishlab chiqarish va madaniy-gumanitar sohalaridagi aloqalarni rivojlantirish borasida ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Bunday sharoitda mamlakatning tashqi iqtisodiy salohiyati tabiiy resurslar, ishlab chiqarish va ilmiy-texnikaviy infratuzilma, ijtimoiy xizmatlar, raqobatbardosh tovar va xizmatlar mavjudligi bilan belgilanadi.

Tovarlarning tashqi savdosi to'g'risidagi statistik ma'lumotlarni to'plash va qayta ishlash hamda ular bo'yicha ma'lumotlar bazasini shakllantirish bojxona deklaratsiyalari asosida bojxona organlari tomonidan amalga oshiriladi. Tovarlarni tasniflash uchun Tovarlarni tavsiflash va kodlashning uyg'unlashtirilgan tizimi asosida

ishlab chiqilgan O‘zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyatning tovar nomenklaturasidan foydalaniladi.

Davlat nomi	Tashqi savdo aylanmasi	Eksport	Import	Tashqi savdo aylanmasi	
				ulushi, %	o‘zgarish sur‘ati, %
Xitoy	5677,4	2502,6	3174,8	19,8	132,2
Rossiya	5094,1	1893,3	3200,8	17,8	117,4
Qozog‘iston	2610,7	1253,3	1357,4	9,1	138,6
Turkiya	1930,6	810,1	1120,5	6,7	139,4
Koreya Respublikasi	1784,0	83,7	1700,3	6,2	144,9
Germaniya	712,1	42,5	669,7	2,5	126,0
Afg‘oniston	558,7	556,7	2,0	1,9	102,7
Yaponiya	525,2	12,4	512,9	1,8	360,5
Latviya	392,1	37,4	354,7	1,4	151,1
Ukraina	391,0	91,2	299,8	1,4	156,6
Belarus	380,5	35,5	345,0	1,3	245,1
Qirg‘iziston	363,0	241,3	121,7	1,3	154,5
AQSh	355,1	28,1	327,0	1,2	183,3
Tojikiston	352,0	208,5	143,5	1,2	162,4
Frantsiya	276,8	173,4	103,4	1,0	118,8
Eron	271,9	153,4	118,5	0,9	90,8
Italiya	268,7	22,2	246,5	0,9	173,3
Litva	258,4	9,7	248,7	0,9	109,3
Hindiston	255,8	21,2	234,7	0,9	82,9
Turkmaniston	244,0	44,0	200,1	0,9	153,3

1-rasm. O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasida yuqori ulushga ega davlatlar (mln.AQSh dollarida ko‘rsatilgan)

O‘zbekiston mintaqadagi eng tez rivojlanayotgan iqtisodiyotlardan biri bo‘lib, YaIM (yalpi ichki mahsulot) o‘sishi o‘rtacha besh-olti foiz atrofida. Tashqi savdo esa, ayniqsa, keyingi yillarda tez sur‘atlar bilan o‘sib bormoqda.

Mamlakatimizda eksportni rag‘batlantirish va umuman mutanosib tashqi savdoni ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlardan kelib chiqib, 2022-yilda respublika tashqi savdo aylanmasi 50 milliard AQSH dollarini tashkil etib, 2021 yilning shu davriga nisbatan 7,8 milliard dollarga (18,6 foiz) oshdi. Mamlakat tarixida bu natija eng yuqori natija sifatida qayd etilgan (1-rasm).

JST (Jahon savdo tuzilmasi) umumiy hajmidan eksport 19,3 milliard dollarni (2021 yilga kelib 15,9 foizga o‘shirib qayd etilgan), import esa 30,7 milliardni (20,4 foiz) tashkil etdi.

Tashqi savdo aylanmasining yalpi ichki mahsulotga nisbati ham sezilarli darajada oshib bormoqda, bu savdo hajmi bo‘yicha iqtisodiy o‘shishdan dalolat beradi.

Shunday qilib, 2022-yilda bu ko'rsatkich qariyb 62,2 foizni tashkil etib, 2017-yilga nisbatan 19,5 foizga ko'pdir.

2024 yil O'zbekiston 204 davlat bilan savdo aloqalarini amalga oshirdi. Tashqi iqtisodiy faoliyatdagi 20 ta eng yirik hamkorlar qatorida uch mamlakat, jumladan Afg'oniston (+741 million dollar), Qirg'iziston (+699 million) va Tojikiston (+365 million) kabi ijobiy tashqi savdo balansiga ega.

So'nggi yillarda qo'shni davlatlar – Tojikiston, Turkmaniston, Qirg'iziston va Qozog'iston bilan JSTda sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Shunday qilib, JST Qirg'iziston va Turkmaniston bilan besh barobar, Tojikiston bilan - uch barobar, Qozog'iston bilan - ikki barobar oshdi. Afg'oniston bilan tashqi savdo hajmi barqaror bo'lib, yiliga taxminan 600-700 million dollarni tashkil etadi.

JSTning boshqa mamlakatlar bilan (qo'shni davlatlardan tashqari) eng katta hajmi Rossiya (18,6 foiz), Xitoy (17,8 foiz), Turkiya (6,4 foiz), Janubiy Koreya (4,7 foiz) va Germaniyaga (2,3 foiz) to'g'ri keladi.

2024-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti ekspertlari tomonidan go4WorldBusiness platformasi ma'lumotlariga asosan O'zbekiston mahsulotlari uchun potensial eksport bozorlari va buyurtmachilar talabi o'rganildi.

Tadqiqot natijasida O'zbekiston nisbiy ustunlikka ega bo'lgan mahsulotlar (nisbiy ustunlik indeksi 1 dan yuqori) uchun quyidagi potensial bozorlar va yetkazib berishi mumkin bo'lgan hududlar aniqlandi (2-rasm):

Meva-sabzavotlar hamda ulardan tayyorlangan turli xil qiyom va sharbatlar bo'yicha - Surxondaryo, Xorazm, Farg'ona, Samarqand, Qashqadaryo va Andijon viloyatlari yetakchi ishlab chiqaruchidir. Potensial bozorlar - Hindiston, BAA, Buyuk Britaniya, AQSh, Malayziya va Singapur davlatlari hisoblanadi.

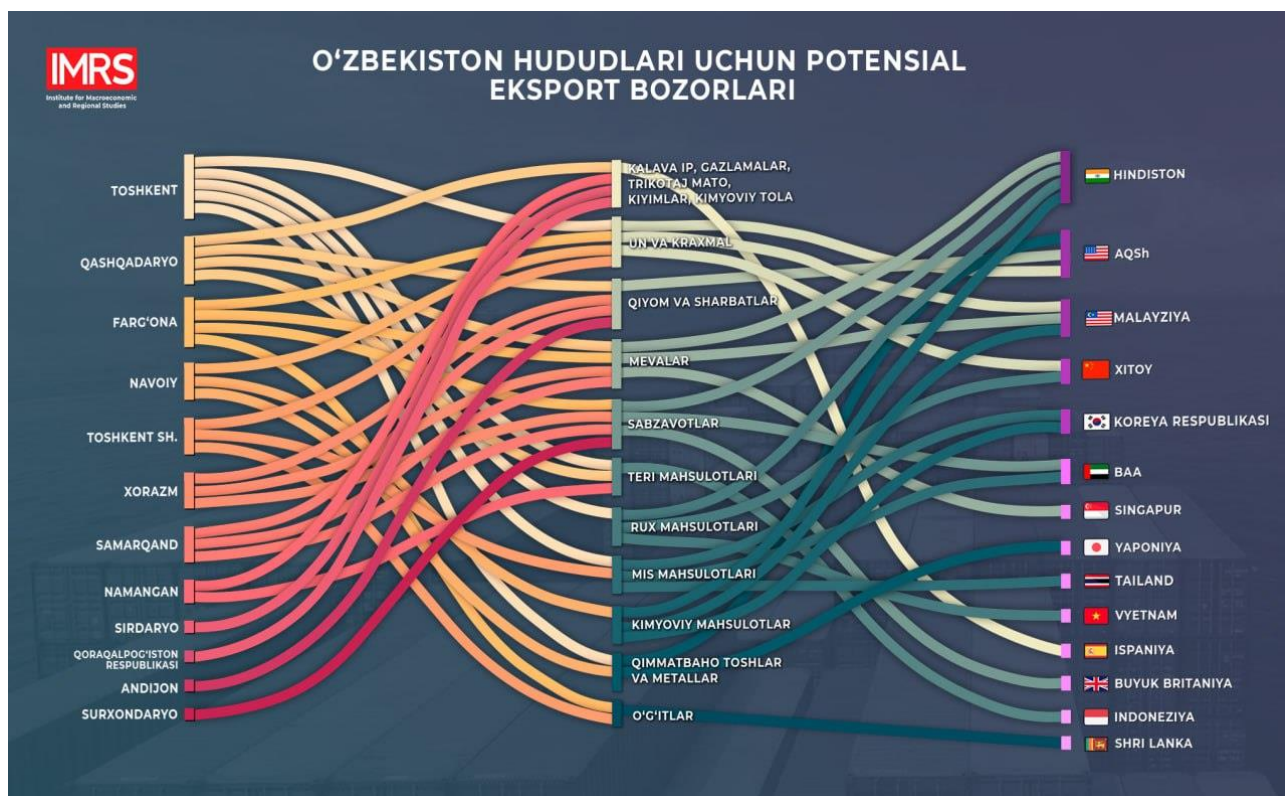
Ip-gazlama, kiyimlar, kimyoviy tola va teri mahsulotlari bo'yicha hududlar - Namangan, Qashqadaryo, Toshkent va Sirdaryo viloyatlari hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi. Potensial bozorlarga - Ispaniya va Indoneziyalilar kiradi.

O'g'itlar, kimyoviy mahsulotlar, un va kraxmal mahsulotlari bo'yicha - Farg'ona, Navoiy va Toshkent viloyatlari hamda Toshkent shahri hisoblanadi. Potensial bozorlar - Xitoy, Malayziya, Hindiston, Koreya Respublikasi, Shri Lanka.

Qimmatbaho toshlar va metallar, rux va mis mahsulotlari bo'yicha hududlar - Navoiy va Toshkent viloyatlari hamda Toshkent shahri. Ularning potensial bozorlari - AQSh, Yaponiya, BAA, Koreya Respublikasi, Tailand, Xitoy, Hindiston, Vyetnamdir.

Mazkur mahsulotlar buyurtmachilarining 73 foizi mahsulotni ishlab chiqarish, sug'urtalash va yetkazib berish xarajatlari sotuvchining zimmasiga yuklatilish talabini qo'yishgan (CIF). Xaridorlarning 61 foizi to'lov shakli sifatida akkreditivni (LC - Letter of Credit), 16 foizi bank orqali to'g'ridan-to'g'ri o'tkazmalarni, 11 foizi telegrafik pul o'tkazmasini (TT - Telegraphic Transfer) afzal ko'rishadi. Akkreditiv xalqaro savdoda risk darajasi kichik bo'lgan eng ishonchli to'lov shakli hisoblanadi.

Buyurtmachilarning 81 foizi uchun mahsulotni yetkazib beruvchi korxona qaysi mamlakatdan ekanligining ahamiyati yo'q va ushbu bozorlarga o'zbekistonlik tadbirkorlar ham kirib borish imkoniyatiga ega.

2-rasm. O‘zbekiston hududlari uchun potensial eksport bozorlari

Shuni ta’kidlash joizki, hududlarda transport va eksport infratuzilmasining ushbu potensial bozorlarga chiqish uchun moslashtirilishi, eksportchi korxonalarga yaqindan konsultativ va moliyaviy ko‘mak berilishi eksport ko‘lamining oshishi, samaradorlikning yaxshilanishi, innovatsion faoliyatning jadallashishi, aholi turmush darajasining oshishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotda respublika va uning hududlari uchun nisbiy ustunlik indeksi (RCA - Revealed Comparative Advantage) hisoblab chiqilgach, O‘zbekiston eksport qilishda nisbiy ustunlikka ega bo‘lgan mahsulotlar hamda ularni eksport qilishi mumkin bo‘lgan viloyatlar aniqlandi.

Xalqaro iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi eksportning barqaror o‘shishiga yordam beradi va bu o‘z navbatida muayyan natijalarga erishish uchun zamin yaratadi. Mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirish, eksportchilarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va eksport qilinadigan mahsulot turlarini kengaytirishga qaratilgan islohotlar asosida eksport qiluvchilar soni 7199 nafarga yetdi, tovar va xizmatlar eksporti hajmi esa 19,3 milliard dollarni tashkil etib, oxirgi 5 yilga nisbatan nisbatan 15,9 foizga o‘tdi.

Amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar va tashqi iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirish, ko‘plab davlatlar bilan mustahkam ishbilarmonlik aloqalari o‘rnatish samarasida O‘zbekistonning eksport salohiyati yuksalmoqda.

Shu bilan birga, eksport qiluvchi korxonalarga zarur shart-sharoitlar yaratilgani va qator eksport imtiyozlari berilayotgani, shuningdek, sanoat quvvatlarini modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bog‘liq holda milliy mahsulotlar eksporti hajmini oshirish uchun zarur shart-sharoitlar

yaratilmoqda. Bu, o‘z navbatida, mahalliy mahsulotlarning tashqi bozorlarda mustahkam o‘rin egallashiga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 23.10.2019 yildagi PF-5853-sonli “O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash” to‘g‘risida farmoni.
2. Святова О.В., Жиликов Д.И., Плахутина Ю.В., Петрушина О.В., Лисицына Ю.В. Экспорт как этап дальнейшей реализации политики импортозамещения // МСХ. 2021. №5.
3. Уркинбаев Т. А. Внедрение современных инструментов икт в развитии туризма //журнал инновации в экономике. – 2023. – Т. 6. – №. 4.
4. Rodrigue Tremblay, The “export-import” effect and economic growth, North American Review of Economics and Finance, Volume 1, Issue 2, 2021, Pages 241-252.
5. Тураева Н.М., Тураев М.О. Информационные технологии и развитие рыночных отношений //Наукоемкие исследования как основа инновационного развития общества. – 2020. – С. 171-175.
6. Suyundikov, L. O‘zbekistonda tashabbusli budjetlashtirishni takomillashtirishda ilg‘or xorijiy mamlakatlar tajribasidan foydalanish / L. Suyundikov // Iqtisodiy Taraqqiyot va Tahlil. – 2024. – Vol. 2, No. 7. – P. 173-179.
7. Муинов, Д.А. Совершенствование системы разработки стратегических документов по развитию промышленности / Д. А. Муинов, З. М. Костюченко, М. О. Тураев // Экономика: анализы и прогнозы. – 2020. – № 1-2(4-5). – С. 56-63.
8. <https://imrs.uz/> - Makroiqtisodiyot va mintaqaviy tadqiqotlar instituti.